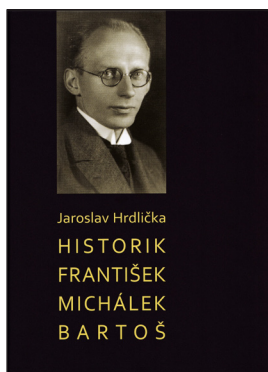

HRDLIČKA, Jaroslav. *Historik František Michálek Bartoš*. Praha: L. Marek pro Univerzitu Karlovu v Praze – Husitskou teologickou fakultu, 2023. 432 s. ISBN 978-80-88380-13-9.

Český historik Jaroslav Hrdlička (*1959) sa s tvorbou Františka Michálka Bartoša stretával už na strednej škole a potom počas štúdia na Husitskej bohosloveckej fakulte v Prahe. Jeho záujem sa najskôr pretavil v roku 2015 do monografie *Životem a dílem historika Františka Michálka Bartoše*. Teraz sa vrátil k osobnosti jedného z významných českých historikov opäť v takmer trikrát obsiahlejšom diele.

Medzitým vydal niekoľko monografií *Hus a husitství v díle Vlastimila Kybala* (2000), *Život a dílo prof. Františka Kováře : příběh patriarchy a učence* (2007), *Patriarcha Dr. Miroslav Novák : život mezi svastikou a rudou hvězdou* (2010), *Historik a diplomat Vlastimil Kybal* (2020) atď. Vo všetkých sa aspoň okrajovo dotýkal osobnosti Bartoša.

V recenzovanom diele zúročil svoje skúsenosti a predstavil historika Františka Michálka Bartoša v komplexnom svetle. Využil tu nielen znalosť literatúry, ale tiež prameňov a rozhovory s Bartošovým synovcom, s Miladou Haigh, dcérou Bartošovej švagrinej.

Práca sa výrazne odlišuje od prvotiny o živote a diele historika F. M. Michálka. Tentokrát tému rozdelil do troch častí. Najskôr podáva životopis historika, potom analyzuje jeho dielo a nakoniec sa venuje Bartošovmu priateľstvu s husitológiu zo Západnej Európy a USA.

V prvej, najobsiahlejšej časti, autor najskôr na s. 9-20 podáva takmer vyčerpávajúco všetky názory rôznych bádateľov na Františka Michálka Bartoša. Stanovuje si za cieľ práce hlbšie pochopenie Bartošovho života a diela. Otázkou pre neho tak je – Kto bol vlastne František Michálek Bartoš?

Logicky postupuje chronologicky jednotlivými životnými etapami historika. Najskôr sa zaoberá rodinou a detstvom, keď na neho citelne zapôsobilo úmrtie otca vo veku piatich rokov. V detstve a v dospievaní mu podľa Jaroslava Hrdličku chýbala práve pevná otcova výchova.

Úspešne absolvoval štúdium na elementárnej škole a gymnaziálne štúdiá ukončil na c. k. českom gymnázii na Kráľovských Vinohradoch a už tu zaznamenal prvý pokus o historickú kompiláciu o Františkovi Martinovi Pelclovi, historikovi jeho rodiska Rychnov nad Kněžnou. Po maturite s vyznamenaním sa rozhodol venovať štúdiu na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe na odbore dejepis a zemepis. História študoval u profesorov Jaroslava Bidla, Jaroslava Golla, Josefa Vítězslava Šimáka, Josefa Šustu, Josefa Pekařa a predovšetkým Václava Novotného. Autor popisuje, ktoré predmety a u koho navštevoval v jednotlivých semestroch. Bartoša ovplyvnili ešte univerzitní profesori Tomáš Garrique Masaryk, František Drtina a nielen ako filozofi, ale tiež svojimi názormi na mnohé otázky českej minulosti. Okrem toho bol Bartoš pod politickým vplyvom Masarykovho realizmu. Jaroslav Hrdlička využíva denníky (zápisníky) k tomu, aby vysvetlil Bartošove rozhodnutia, hodnotenia a pocity.

Jedným z dôležitých prelomov, ktorý je v práci detailne spracovaný, sú tri Bartošove pobyty vo Freiburgu in Breisgau u popredného bádateľa zaoberajúceho sa dejinami neskorého stredoveku, profesora Heinricha Johanna Finkeho (*1855 – †1938). Finke patril k najrenomovanejším odborníkom svojej doby. Popri Václavovi Novotnom patril H. J. Finke k tým, ktorí ho výrazne odborne priviedli k hlbšiemu spracovaniu cirkevných a spoločenských súvislostí. Dňa 9. novembra 1912 obhájil Bartoš rigorózum za práce o Petrovi Chelčickom.

Posledný tretí pobyt, ktorý absolvoval ako odborný bádateľ, vyvrcholil konfliktom s Finkom kvôli pripravovanej edícii prameňov. Finke ho chcel len uviesť v úvode, naproti tomu Bartoš požadoval, aby bol uvedený ako spoluautor. Výhodou všetkých pobytov bolo Bartošove oboznámenie sa s kníhkupectvami a antikvariátmi. S Finkom udržiaval písomný kontakt aj v ďalších rokoch, hoci ich vzťah nebol vždy ideálny.

Po návrate do vlasti sa rozhodol pre dráhu stredoškolského učiteľa dejepisu. Bartoš začal publikovať na stránkach *Českého časopisu historického*. Zatiaľ čo s historikmi Gollovej školy Kamilom Kroftom, Otakarom Odložilíkom, Rudolfom Urbánkom si vytváral priaznivé kolegiálne, niekedy aj priateľské vzťahy, s mnohými výraznými osobnosťami Zdeňkom Nejedlým, Josefom Šustom sa dostával do konfliktu. Ale ten mal aj s vlastným učiteľom Václavom Novotným a ich vzťah bol pomerne zložitý.

Bartoš sa rozhodol pokračovať v dráhe odborného historika a habilitovať sa na filozofickej fakulte v Prahe, k čomu sa Jaroslav Goll postavil s obavami. Tu by text vyžadoval stanovisko autora k pojmu Gollova škola, ktorý bol v českej historiografii pomerne široko diskutovaný. Jedným z príspevkov bola štúdia Zdeňka Beneša „Pojmy jako předmět historiografického studia. (Příklad: Gollova historická škola a její zakladatel“ (In *Český časopis historický*, 1995, roč. 93, č. 3, s. 359 a n.). Podobne významným bol príspevok českobudějovického profesora Bohumila Jirouška, ktorý stanovil dôležitú tézu, že „velkou neznámou pro nás zůstává, jaký skutečný význam měl Gollův historický seminář“ (Historik Jaroslav Goll a jeho místo v českém dějepisectví. In *Jaroslav Goll a jeho žáci*. České Budějovice 2005, s. 14). Preto mnohí historici používajú pojem tzv. Gollova škola. Pre historiografiu je tak dôležitou otázkou, čo preberá od jedného zo svojich významných učiteľov Jaroslava Golla.

Popri činnosti stredoškolského učiteľa pôsobil tiež od roku 1914 až do polovice roku 1917 v knižnici Národného múzea v Prahe, kde katalogizoval rukopisy. Jeho *Soupis rukopisů Národního muzea v Prahe* bol vydaný v dvoch zväzkoch v rokoch 1926 a 1927. Katalogizácia z neho spravila rešpektovaného znalca prameňov. Doteraz je bádateľmi často využívaný.

Zaujímavou časťou života Bartoša bolo jeho manželstvo s Jarmilou Michálkovou (*1888 – †1969), ktorej priezvisko sa stalo súčasťou jeho mena. Ich vzťah nebol jednoduchý a zvyšok života sa Bartoš snažil balansovať medzi manželstvom a vedeckou prácou. Manželstvo zostalo bezdetné a zmietalo sa v niekoľkých vážnych krízach, ktoré autor dokázal s pochopením zaznamenať.

Po prvej svetovej vojne bola Bartošová vedecká práca sústredená na husitstvo a reformáciu v Čechách. Bartoš aktívne pracoval v Spoločnosti Husovho Muzea a v Blahoslavovej spoločnosti.

Okrem toho pod „tlakom“ vývoja v Československu konvertoval k Českobratrskej cirkvi evanjelickej. Autor sa domnieva, že to bolo podmienené detstvom, keď

stratil otca aj jeho vzťahom k univerzitným učiteľom T. G. Masarykovi, F. Drtinovi a V. Novotnému. Ale otázkou pre čitateľa zostáva, prečo si vybral práce Českobratrskú cirkev evanjelickú, a nie napr. Jednotu bratskú alebo Československú cirkev (dnes Československá cirkev husitská). V tejto dobe Bartoš sa zblížil so slobodným protestantizmom a jeho predstaviteľmi ako Adolf Harnack, Paul Sabatier, Ernst Troeltsch atď. Rudolf Řičan (*1899 – †1975) pri hodnotení svojho kolegu charakterizoval slobodný protestantizmus Bartoša, že sa dovoláva „Erasma, Dobrovského, Palackého, Masaryka, Žilky“ (Historik husitství. In *Theologia evangelica*, 1949, roč. 2, s. 123).

Vynára sa tu celý rad otázok ohľadom konverzie – ako prebiehala jeho konverzia, to nie je jednorazový akt, aká bola jeho viera, aktivita v zbere? Inými slovami, konvertovať a byť konvertovaný nie je to isté.

Bartoš sa až dvakrát pokúsil habilitovať v roku 1919/20 a 1926/27 na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe. Hrdlička správne poukazuje, že jeho zápas s Pekařom nastal skôr ako pri druhej neúspešnej habilitácii. Boli to dve protikladné osobnosti, nielen konfesionálne. Gollov nástupca Pekař dokázal napriek ovzdušiu v českej spoločnosti poukázať na tieň husitstva oceniť, dokázal vecne a ostro polemizovať s Masarykom. Autor detailne popisuje obidva pokusy nielen v kontexte doby, ale tiež ich polemiky v tlači. Hrdlička správne zdôraznil, že Bartoš nedokázal využiť rady svojho profesora Václava Novotného, ktorý ho podporoval. Ten si nakoniec za svojho zástupcu vybral Otakara Odložilíka. Tým si Bartoš prehľbil odstup od svojho profesora a nielen od neho.

Bartoš sa nakoniec habilitoval na Husovej československej evanjelickej teologickej fakulte v Prahe na odbor české dejiny so zreteľom na husitstvo v roku 1922. Habilitačnú prednášku predniesol o husitskom kňazovi, hlave nezávislej táborskej cirkvi Mikulášovi Biskupcovi z Pelhřimova. Bartoš tam prednášal najskôr bezplatne, potom sa stal zamestnancom fakulty a nakoniec získal v roku 1937 miesto riadneho profesora.

Žiaľ, autor venoval strohú pozornosť vzťahu a osobe Josefa Lukla Hromádku (*1889 – †1969), popredného českého protestantského teológa a najvýznamnejšieho systematického teológa protestantizmu v Čechách v 20. storočí. Pre liberálne zmýšľajúceho Bartoša, nie vždy dôsledne rozumejúceho dogmatickým sporom 20. storočia, musel byť Hromádka ortodoxný. Hromádka bol v rokoch 1950 – 1966 dekanom teologickej fakulty a nadriadeným Bartoša, navyiac majúcim ohlas vo svetom luteraizme. Aj medzi týmito dvoma autormi došlo k rozporom.

Potom sa autor, člen Československej cirkvi husitskej, venuje vzťahu medzi touto cirkvou, resp. jej predstavenými, patriarchami, najmä Gustavom Adolfom Procházkom, Františkom Kovářom. Bolo pochopiteľné, že pokiaľ sa vyjadroval kriticky k osobnostiam Československej cirkvi husitskej, tak meranie síl nedopadlo pre Bartoša dobre.

Bartoš mal počas svojho pedagogického pôsobenia dvoch významných študentov, nástupcov na katedre Amedea Molnára (*1932– †1990) a Miloslava Kaňáka (*1917 – †1985). Molnár sa stal profesorom cirkevných dejín na Komenského evanjelickej teologickej fakulte (dnes Evanjelická teologická fakulta) v Prahe a Bartoš mu síce dal základy vedeckého bádania, ale on sa vyvíjal vo veľkej miere samoštúdiom a bol pod vplyvom francúzskej historiografie. Kaňák sa stal profesorom na Husovej československej teologickej fakulte v Prahe (dnes Husitská teologická fakulta)

a skôr inklinoval k anglosaskej historiografii. Bartoš bol predovšetkým logotrop, a nie paidotrop. Ak niekto na teologickej fakulte dokázal získať študentov pre cirkevné dejiny, tak to bol Řičan. Tu by si vyžadoval text hlbšie spracovanie vzťahu obidvoch osobností. Řičan síce bol predovšetkým teológom, ale ako historik navštevoval seminár profesora V. Novotného. Nedosahoval síce odbornej erudovanosti Bartoša, ale ako vedúci katedry cirkevných dejín na Komenského evanjelickej teologickej fakulte od roku 1946 až do svojej smrti spravil pre propagáciu cirkevných dejín veľa.

Po druhej svetovej vojne Bartoš úplne rozvinul svoj talent, bádateľskú a publikačnú prácu. Žil v ústraní a bol napádaný z pozície vládnucej marxisticko-leninskej historiografie. Dokázal však obhájiť svoje stanoviská, napr. v polemikách s vplyvným režimným historikom Josefom Mackom (*1922 – †1991), zaoberajúcim sa husitstvom, talianskou renesanciou a jagellonským obdobím. K oceneniu Bartošovho celoživotného diela došlo v jeseni roku 1956, keď Československá akadémia vied mu udelila, hoci s veľkými problémami, titul doktora historických vied (DrSc.). Na Komenského evanjelickej teologickej fakulte v Prahe to bol prvý doktor vied a druhým sa až v roku 1993 stal novozákonník Petr Pokorný.

V roku 1960 odišiel Bartoš do penzie, ale pokračoval vo vedeckej činnosti. Nestále však narážal na ideologické zábrany. Dostalo mu sa však pochopenia od Josefa Maceka, ktorý sa stal medzitým akademikom, a videl v ňom „badateľa s ohromujúcimi znalosťami a že se obdivuje jeho vedecké práci“ (s. 195). Bartošove úsilie bolo korunované úspechom, keď bol prijatý jeho rukopis o husitskej revolúcii.

Koncom 60. rokov využil Bartoš ešte na ďalšiu historickú tvorbu a v roku 1969 oslávil svoje 80. narodeniny. Posledné mesiace svojho života mal zdravotné problémy 12. mája 1971 zomrel na infarkt myokardu.

Druhá časť publikácie pod názvom „Historikovo dílo“ analyzuje rozsiahlu a mnohovrstvevnú tvorbu F. M. Bartoša. Najskôr sa venuje charakteristike diela, resp. jeho hodnoteniu v českej historiografii od Františka Kutnara, Jaroslava Mareka až po Františka Šmahela. Jaroslav Hrdlička dochádza k záveru, že „skutečný historik... nemôže evidovať pouze faktografické pravdy a schémata, triediť a vysvetľovať dejiny, ale musí usilovať o koncepční uchopení minulosti, včetně duchovních rovin dávného církevního a společenského života. Takový historik se musí stát rytířem ve službě konkrétních zápasů o Pravdu“ (s. 234). Potom už analyzuje konkrétne témy: počiatky českého štátu, predhusitské Čechy, Magister Jan Hus, otázka štyroch pražských artikulov, Magister Jakoubek ze Stříbra, Magister Jeroným Pražský, Jan Žižka, poděbradský vek, Petr Chelčický, Jednota bratská, Ján Amos Komenský, obdobie baroka, Ján Nepomucký, osvietenstvo a spor o pravosť rukopisov. Bartoš sa tiež zúčastnil sporu o zmysle českých dejín.

V každej časti J. Hrdlička upozorňuje na významné diela F. M. Bartoša z tejto oblasti, na koho nadväzuje, s ktorými dielami, historikmi sa vyrovnáva, ako hodnotí ich dielo a ako je hodnotené historikmi. Využíva k tomu bohatý poznámkový aparát. Napr. v časti o Janovi Žižkovi, jednej z dominujúcich bádateľských tém F. M. Bartoša, vidí pozitívny vzťah k Žižkovi, že inklinoval k osobnosti českých dejín, ktorá do jeho detského sveta vniesla mužské, hrdinské prvky, chýbajúce mu vo výchove matky, keďže v detstve stratil otca (s. 281). V hodnotení Žižku sa odlišuje od ponímania Františka Palackého a Josefa Pekařa chápaného Žižku ako drsného

bojovníka, aj Václava Vladivoja Tomka, chápaného ho ako štátnika. Samozrejme veľkú časť venuje polemike s Pekařom.

J. Hrdlička sa nevyhýba ani hodnoteniu postojom historikov zaoberajúcich sa Janom Žižkom po Bartošovej smrti, napr. Branislava Varsika, Petra Čorneja a i. Škoda, že v tomto spektre viac neanalyzoval dielo B. Varsika, Jána Lukačku a prípadne ďalších slovenských historikov, venujúcich sa husitským dejinám.

Samozrejme, v závere tejto časti hodnotí Bartošov prínos, napr. v spore o kostrových pozostatkoch nájdených vo farskom kostole v Čáslavi. Taktiež prínosom sú informácie z korešpondencie, v tomto prípade napr. s Aloisom Jiráskom. Všíma si tiež reflexiu jeho diela napr. kladné hodnotenie od amerického husitológa Howarda Kaminskeho. Škoda, že nerefletoval tiež Kaminskeho obsiahle dielo *A History of the Hussite Revolution*.

V poslednej, najkratšej časti, rozoberá jeho vzťahy so „západnými“ historikmi Samuelom Harrisom Thomsonom (*1895 – †1975), Matthewom Spinkom (*1890 – †1972), Paulom De Vooghtom (*1900 – †1983) a Vlastimilom Kybalom (*1880 – †1958). Zatiaľ čo v prvej monografii začínal s husitskými štúdiami S. H. Thomsona a P. De Vooghta, tentokrát to zaradil na záver knihy.

S prvými dvomi historikmi nadviazal priateľstvo. S americkým husitológom S. H. Thomson našli spoločný odborný aj ľudský prienik. Zoznámili sa v roku 1925. Thomson pôsobil ako profesor dejín stredoveku na University of Colorado v Boulderu (USA). Bartoš inicioval a pomáhal Thomsonovi pri vydávaní diela Jana Husa. Hoci Thomsonova edícia našla u mnohých českých husitológov celý rad kritických pripomienok, predsa len podnietila rozvoj záujmu o Husovo dielo.

Matthew Spinka bol českého pôvodu a volal sa Matěj Špínka. S rodičmi sa ako 15-ročný vysťahoval z Čiech. Vysokoškolské vzdelanie získal už v Spojených štátoch amerických a potom prednášal na Chicago Theological Seminary a nakoniec na Hartford seminary. Svoje bádateľské úsilie koncentroval na cirkevné dejiny slovanských národov, najmä na ruské dejiny. Jeho priateľstvo s Bartošom sa začalo v roku 1927, keď žil v Prahe. Spinka recenzoval Bartošove diela a medzi sebou viedli čulú korešpondenciu. Len Bartošova pozostalosť obsahuje 117 listov a pohľadníc. Autor ju v texte vhodne využíva, napr. v ich hodnotení rímskokatolíckych teológov, napr. byzantológa Františka Dvorníka (Francis Dvornik, *1893 – †1975). Navzájom si recenzovali diela.

Zaujímavejší vzťah bol s belgickým benediktínom, dogmatikom a husitológom P. De Vooghtom. Bartoš sprístupnil jeho dielo českému odbornému prostrediu. Autor konštatuje, že sa „přes rozdílné konfese sblížili. Vnímali navzájem své badatelské úsilí i obtíže stáří“ (s. 342).

Posledným historikom, ktorého autor detailnejšie, ale veľmi stručne analyzuje, bol Vlastimil Kybal, po druhej svetovej vojne žijúci v USA. Kybal bol, podobne ako Bartoš, slobodný a nespútaný duch. Ich kontakty sa viažu k rokom 1947 až 1957. F. M. Bartoš mu poslal dva balíčky kníh. Kybal plánoval vydať spis o Janovi Husovi, ale zo zdravotných dôvodov musel sa tejto ambícii vzdať. Autor tu nadviazal na svoju už spomenutú dvojdielnu monografiu o Kybalovi.

Prácu J. Hrdličku dopĺňa obrazová príloha, súpis literatúry a menný register. Žiaľ, autor neuvádza explicitne pramene (s výnimkou poznámkového aparátu pod čiarou) a ich uloženie niekedy (v časti Literatúra) ani nespresňuje, napr. životopisné

texty. Určite by prácu sprehľadnil chronologický prehľad života a obohatil komentovaný prepis vybraných listov.

Svojou monografiou J. Hrdlička vyvrátil tézu Františka Kutnara o Bartošovi, že: „podobně jako Urbánek ideologicky nepřekročil pozice Palackého, naopak se k nim vracel“ (KUTNAR, F., MAREK, J. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscetví : od počátku národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*. 3. dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 2009, s. 716). Dielo je v súčasnosti najlepšie a najkomplexnejšie spracovanou monografiou o Františkovi Michálkovi Bartošovi, ktorá presahuje prvú biografiu a vysvetľuje dobu, v ktorej žil a historickú komunitu. Radí sa ku kvalitným dielam českej historiografie napísaných v posledných desaťročiach, keď boli spracované biografie Kamila Kroftu od Nadeždy Morávkovej, Václava Novotného od Jaroslavy Hoffmannovej, Josefa Pekařa od Josefa Hanzala atď.

Libor Bernát